

УДК 338.439

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-17>

Царук Д. С.

аспірант,

Національний університет водного господарства
та природокористуванняORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-6637>

Tsaruk Diana

National University of Water and Environmental Engineering

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу сучасних тенденцій молокопереробної галузі України, її основних проблем та перспектив розвитку, дослідженню головних аспектів діяльності вітчизняних молокопереробних підприємств на ринку молочної продукції. Проведено порівняльний аналіз рівня споживання молочних продуктів в Україні, ЄС та деяких країнах світу. Визначено основні чинники, що впливають на зниження споживання та попиту на молочні продукти. Виявлено суттєву залежність ефективності діяльності молокопереробних підприємств від ринку молочної сировини. Охарактеризовано статистичні дані щодо структури та динаміки виробництва молочних продуктів в Україні протягом 2012-2019 рр. Встановлено, що здатність молокопереробних підприємств адаптуватися до змін зовнішнього середовища функціонування, є необхідною умовою для ефективної та рентабельної виробничої діяльності.

Ключові слова: молокопереробні підприємства, молокопереробна галузь, молочна продукція, моніторинг цін на молоко, виробництво молока, рентабельність виробництва.

THE EXTERNAL ENVIRONMENT ANALYSIS OF MILK PROCESSING ENTERPRISES FUNCTIONING IN UKRAINE

The article is devoted to the modern tendencies analysis of Ukrainian dairy industry, its main problems and development prospects. The study of the main aspects of domestic dairy companies activities in the dairy market is conducted. A comparative analysis of the dairy products per capita consumption level in Ukraine, the EU and some other countries is performed. The declining dynamics of the dairy products average annual consumption by the population of Ukraine for the period during 2013-2019 is analyzed. The main factors influencing the decrease in consumption and effective demand for dairy products in Ukraine are identified. A significant dependence of milk processing enterprises efficiency on the market of raw milk, milk prices, its quality characteristics, the state of dairy farming was established. The regions that process the largest volume of milk have been identified. The statistical data on the structure and dynamics of dairy production in Ukraine during 2012-2019 are described. The activity of the largest domestic dairy producers, which are market leaders, is described. It is determined how the profitability of milk production and processing depends on market prices for dairy products. The dynamics of profitability of milk producers for the period during 2012-2019 is described. It is established that the ability of milk processing enterprises to adapt the changes in the external environment is a necessary condition for achievement the production activities efficiency and profitability. Monitoring of the raw milk market, regional location of the country's largest raw material bases, tracking consumer preferences in the dairy market allows the managers of enterprises to make effective decisions on production structure, cost control and production program within the established strategy. The magnitude of the impact of all factors that affect milk processing enterprises from the outside should be detected by financial monitoring entities and taken into account when determining competitive advantages in the dairy market in the context of the value-based management concepts.

Keywords: milk processing enterprises, milk processing industry, dairy products, monitoring of milk prices, milk production, profitability of production.

JEL classification: L11, Q13.

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок молочної продукції, на якому функціонують підприємства молокопереробної галузі, охоплює складні соціально-економічні процеси, які створюють специфічні умови для діяльності та взаємодії суб'єктів господарювання на даному ринку. Головне завдання галузі, що полягає у повноцінному забезпеченні населення якісною молочною продукцією, реалізується із залученням домогосподарств, фермерських господарств, молокопереробних та сільськогосподарських підприємств, які у свою чергу беруть участь у створенні кінцевої продукції.

Сучасні тенденції досліджуваної галузі залежать від політики держави у аграрній сфері, законодавства щодо ринку землі, соціальної стабільності у сільській

місцевості, загальної чисельності дійного поголів'я в країні. Досягненню активного розвитку та ефективності діяльності молокопереробних підприємств у сучасних умовах перешкоджає значна конкуренція на ринку сировини, зростання цін на молочну сировину та її дефіцит (що пов'язано із низькою рентабельністю тваринництва у господарствах населення та фермах), низька якість молока, що надходить на переробку, падіння попиту на молочні продукти та зменшення їх споживання. Низький рівень модернізації, значний знос обладнання та основних фондів є поширеною проблемою серед більшості вітчизняних молокопереробних підприємств. Це зі свого боку не сприяє розширенню їх діяльності, та призводить до скорочення молочної галузі.

Таким чином, моніторинг зовнішнього середовища функціонування молокопереробних підприємств зосереджений на вивченні ситуації на ринку основної сировини, аналізі перспектив зниження прямих матеріальних витрат, дослідженні попиту та потреб споживачів, конкурентного середовища, що у свою чергу дозволяє оперативно реагувати на зміну макроекономічних показників, формувати стратегічний план діяльності, враховуючи основні тенденції ринку, прогнозувати оптимальні виробничі програми на основі актуальної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням стану та перспектив молочної галузі України, проблем розвитку та шляхів їх вирішення займалися такі вітчизняні вчені-економісти як Мошковська О. А. [1], Скопенко Н. С. [2], Федулова І. В. [3], Хоменко О. А. [4], Шевченко А. В. [5]. Дослідження стану та проблем молокопереробної галузі, цінової кон'юнктури вітчизняного ринку молока та молочних продуктів, факторів підвищення прибутковості виробництва молока здійснює аналітична компанія Infagro [6], а також Асоціація виробників молока (АВМ) – неприбуткове неурядове професійне об'єднання господарств, що спеціалізуються на молочному скотарстві [7]. Аналізом і прогнозуванням даних про функціонування світових та регіональних ринків молочної продукції здійснює Організація економічного співробітництва та розвитку разом із Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (OECD-FAO) [8], які націлені на розширення інструментів подолання кризового стану у цій галузі.

Окрім наявних досліджень щодо сучасних аспектів розвитку молокопереробної галузі України доцільно також звернути увагу на сучасні світові тенденції у сфері молочного тваринництва, шляхів модернізації підприємств-виробників молочної продукції в умовах євроінтеграції. Таким чином, дослідження у даній сфері вимагає постійного оновлення актуальних аналітичних даних та зосередження уваги на взаємодії суб'єктів, що функціонують у молокопереробній галузі.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу зовнішнього середовища функціонування вітчизняних під-

приємств молокопереробної галузі для подальшого моніторингу макроекономічних факторів.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2012-2019 рр. молокопереробна галузь розвивалася нерівномірними темпами. За цей період молокопереробні підприємства зазнавали впливу негативних явищ, таких як дефіцит якісної молочної сировини, та зростання цін на неї. У свою чергу вітчизняний ринок молочних продуктів зазнавав значного впливу конкуренції з боку закордонних імпортованих товарів. Окрім цього попит на молочні продукти продовжував знижуватися у зв'язку зі зменшенням купівельної спроможності населення країни.

Культура споживання молочних продуктів в Україні склалася історично, що пов'язано із поширеним розведенням молочної худоби на її території, а також із необхідністю поповнення організму кальцієм та фосфором, повноцінним джерелом яких було молоко. До молокопродуктів відносяться такі групи товарів як безпосередньо молоко, вершки, згущене молоко, йогурти, вершкове масло та молочні пасти, сири, сметана, сухе молоко та ін. Річну норму споживання молочних продуктів (у перерахунку на молоко) на одного українця встановлено на рівні 380-395 кг (для осіб із нормальним засвоєнням лактози). Норми споживання молока у країнах світу відрізняється, зважаючи на традиції його вживання як продукту харчування (рис. 1).

Такі країни як Японія, Китай, Філіппіни, Індонезія, Південна Корея, Тайвань мають одні із найнижчих світових показників споживання молочних продуктів, що спричинено недостатньо сформованим попитом на дані продукти, а також дефіцитністю ринку молокопродуктів (рис. 1). Ці країни Азії лише під впливом культури західних країн почали вживати молочні продукти та використовувати їх для приготування страв [8].

У Новій Зеландії середньорічний рівень споживання молочних продуктів у 2019 році становить 223,05 кг/особу (у перерахунку на сире молоко), що є четвертим показником після країн ЄС, США та Австралії (рис. 1), та зростає з кожним роком. Проте поширеним також є включення у раціон кальтерна-

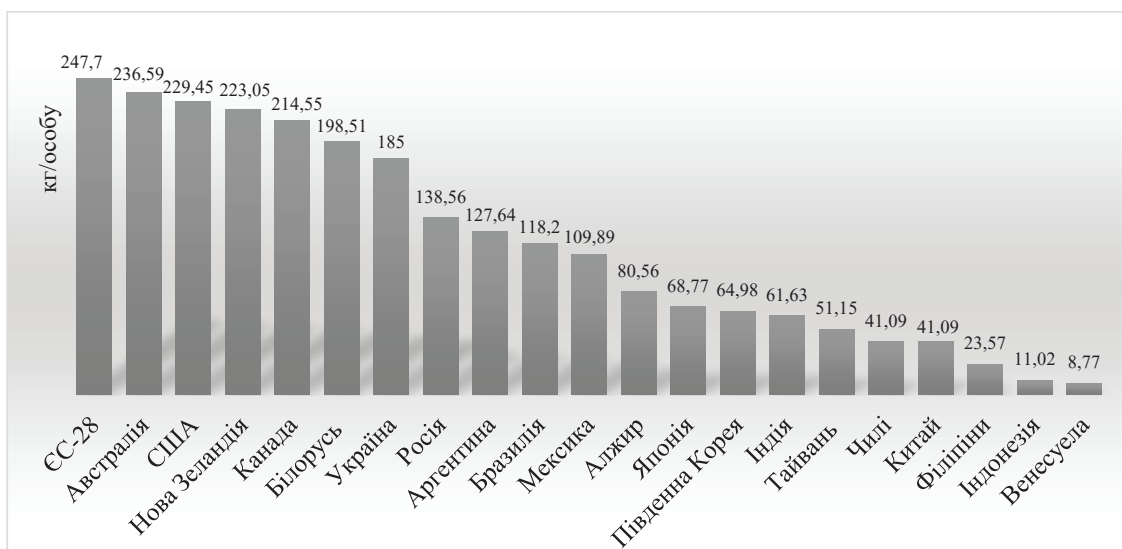

Рис. 1. Середньорічне споживання молока на душу населення у ЄС та деяких країнах світу у 2019 р.

Джерело: на основі даних [8]

тивного» молока (соевого, рисового, кокосового) [7], адже однією із сучасних світових тенденцій на ринку молочної продукції стало розширення асортименту тваринного молока та пропагування теорії про шкоду тваринного молока для здоров'я людей старшого віку. Світовими лідерами по споживанню молочних продуктів у 2019 році є Європейський Союз (247,7 кг/особу) та США (236,59 кг/особу), населення яких споживає найбільше сиру у світі (відповідно 17,8 кг/особу та 16,6 кг/особу).

У 2019 році населення України споживало у середньому 185 кг молочних продуктів на одну особу (рис. 2), що на 195 кг менше за мінімальну норму, розраховану інститутом гігієни харчування, та на 62,7 кг менше ніж у країнах ЄС. Найбільше молочних продуктів в Україні, враховуючи дані за період 2010-2019 рр., споживалося у 2013 році (220,9 кг/особу). Водночас, аналізуючи споживання певних товарів у групі молочних продуктів, можна зробити висновок, що найбільше у 2019 році українці споживали саме рідкого молока (109,11 кг/особу), а найменше – сухого знежиреного (0,43 кг/особу) та сухого незбираного молока (0,16 кг/особу) [9].

Україна посідає дев'яте місце серед країн світу за споживанням сиру (4,73 кг/особу), поступаючись також Білорусії та Росії. Протягом останніх п'яти років (2015-2019 рр.) показник споживання сиру в Україні зріс на 15% (із 4,1 кг/особу у 2015 році) на відміну від споживання вершкового масла у 2019 році, що у порівнянні із 2014 роком зменшилося на 26,5%, та становило 1,89 кг/особу. Водночас показник споживання молока рідкого також стрімко падає протягом 2014-2019 рр. Відповідно із 2015 року цей показник зменшився на 35,4 кг/особу, тобто на 16% (у 2019 р.). Така тенденція негативно позначається на виробниках молочної продукції, які через зниження попиту та купівельної спроможності споживачів, втрачають позиції на ринку, або ж змушені розширювати асортимент продукції [7].

За прогнозами у 2020 році значення середньорічного споживання молочних продуктів на одну особу (у перерахунку на молоко) продовжить зменшуватися (рис. 2). Це здебільшого буде спричинене зниженням попиту та споживання саме «свіжих молочних продуктів» (рідкого молока, кисломолочних сирів, ферментованих продуктів), які складають більшу частку (60%) у

обсязі споживання молочних продуктів. Частка витрат на молочні продукти у середньому по Україні становить 14% (2019 р.), причому загальна частка витрат домогосподарств на продукти харчування становить 40%. Тому зростання цін на молочні продукти та зниження грошових доходів населення призводить до вибору споживачами цільномолочної продукції [6].

Діяльність молокопереробних підприємств значною мірою залежить від конкуренції на ринку молочної сировини, цін на молоко від господарств населення та сільськогосподарських підприємств. Низька рентабельність тваринництва призводить до скорочення дійного поголів'я та зменшення виробництва сировинного молока. Протягом 2019 року на молокопереробні підприємства України надійшло 3800 тис. т молока (у перерахунку на молоко коров'яче встановленої базисної жирності – 3,4%), що на 9,7% менше ніж у 2018 році, та на 19,4% менше ніж у 2012 році. Лідерами серед областей (у 2019 р.) по надходженню сировинного молока на переробку є Вінницька (674 тис. т), Київська (388,6 тис. т), Полтавська (359,2 тис. т) та Черкаська (278,5 тис. т) області.

Ціни на молочну сировину за період із початку 2012 р. по перший квартал 2020 р. відображали зростаючу тенденцію (рис. 3). Найвищі ціни у 2019 році були у Львівській (7,94 грн/кг), Київській (7,86 грн/кг) та Дніпропетровській (7,82 грн/кг) областях, а найнижчі ціни спостерігалися у Луганській (5,1 грн/кг) та Івано-Франківській (5,6 грн/кг) областях. При цьому у 2019 році середньоринкова ціна на сировинне молоко в Україні становила 7,33 грн/кг.

Оскільки у структурі витрат молокопереробних підприємств прямі матеріальні витрати складають більше 67%, то варто зазначити, що моніторинг цін на молоко та його постачальників дозволить виробникам молочної продукції здійснювати раціональний аналіз виробничих витрат та повною мірою забезпечувати виробництво молочною сировиною.

Виробнича структура основних молочних продуктів включає значне різноманіття товарів, проте в загальному обсязі переважає виробництво рідкого молока та вершків (табл. 1). Найбільшим обсягом виробництва молока та вершків був у 2014 році. Зростання виробництва за період 2012-2019 рр. спостерігалось лише за деякими групами молочних продуктів.

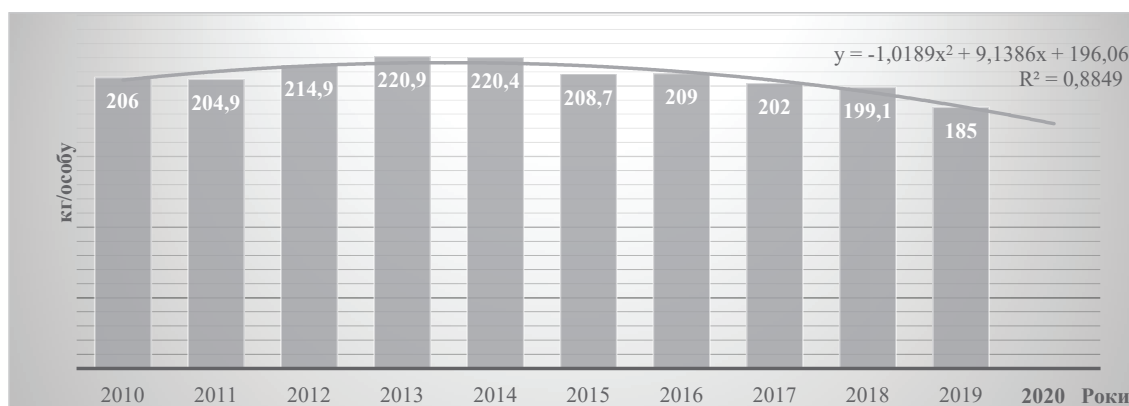

Рис. 2. Динаміка споживання молока та молокопродуктів в Україні на душу населення (в перерахунку на молоко), 2010-2019 рр.

Джерело: на основі даних [10]

У порівнянні із 2012 р. у 2019 р. удвічі зросло виробництво молока та вершків жирністю понад 21%, молока та вершків жирністю до 1% – на 25%, сиру плавленого – на 37,2%, масла вершкового – на 4%, йогуртів – на 47,3 тис. т. Виробництво свіжих сирів зменшилося з 79 тис. т у 2012 р. до 64 тис. т у 2019 р. (на 19%). Також у 2019 у порівнянні із 2012 р. р. спостерігалось зменшення виробництва молока та вершків згущених на 49,5%, сиру тертого, порошкового та голубого на 41,4%. У 2019 р. відбувається також скорочення виробництва морозива та харчового льоду на 13,7% (порівняно із 2012 р.).

На ринку молочної продукції України функціонує значна кількість підприємств різної форми власності

(більше двохсот переробних підприємств), що диференціюються за виробничими потужностями, адже близько двадцяти підприємств-виробників молочної продукції переробляє 80% усього обсягу молочної сировини, яка надходить на переробку. Більша частка виготовленої продукції у країні (понад 76%) припадає на великі групи компаній та підприємств, що є лідерами на ринку продукції з незбираного молока. Четверть ринку належить молокопереробним заводам та компаніям, що локалізуються здебільшого на регіональних ринках, характеризуються незначним обсягом виробництва та не в змозі вилити на молочний ринок [3].

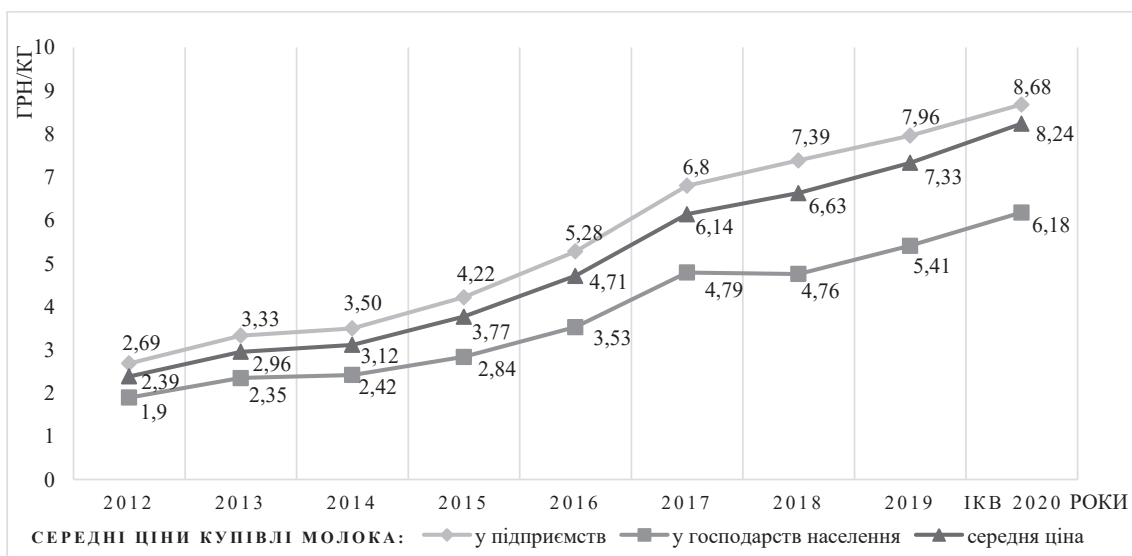

Рис. 3. Динаміка середньорічних цін на сировинне молоко (2012-2020 рр.), грн/кг

Джерело: систематизовано автором на основі даних [10]

Таблиця 1

Обсяг виготовленої молочної продукції в Україні (2012-2019 рр.)

№ з/п	Найменування продукції	Кількість виробленої продукції за:								
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
									Знач.	Т _{пр} , % 2019/2012
1.	Молоко та вершки без підсолоджувальних речовин жирністю ≤1%, тис. т	348	364	514	461	467	464	443	435	25,0
2.	Молоко та вершки незгущені без підсолоджувальних речовин жирністю 1%-6%, тис.т	506	543	512	472	463	478	497	474	-6,3
3.	Молоко та вершки незгущені без підсолоджувальних речовин жирністю >21%, тис. т	26,6	41,1	58,2	51,3	53,2	47,9	48,6	51,3	92,9
4.	Молоко сухе знежирене жирністю ≤1,5%, тис. т	45,1	37,1	52,4	51,2	48,5	47,6	38,1	34,5	-23,5
5.	Масло вершкове жирністю ≤85%	88,1	93,9	113	101	102	108	105	91,6	4,0
6.	Сир свіжий неферментований (включаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир), тис.т	79	83,7	74,7	67,8	70,2	68,2	72,6	64	-19,0
7.	Сир тертий, порошковий, голубий та ін., тис. т	147	141	105	96,6	86,5	94,3	97	86,1	-41,4
8.	Сир плавлений, тис. т	21,5	24,1	25,4	27	26,2	27,1	28,6	29,5	37,2
9.	Молоко та вершки згущені підсолоджені, тис. т	66	58,5	53,9	51,6	44,4	42,8	34,9	35,7	-45,9
10.	Молоко та вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та ін. ферментовані продукти, тис. т	364	378	337	297	293	272	275	281	-22,8
11.	Йогурт рідкий та ін. ферментовані продукти, ароматизовані або з додаванням фруктів, горіхів, какао, тис. т	88,7	110	106	106	112	116	126	136	53,3
12.	Морозиво та харчовий лід, млн.л	182	173	146	136	149	152	156	157	-13,7

Джерело: систематизовано автором на основі даних [10]

Найбільші виробники, що представлені на вітчизняному ринку, є не лише національними, деякі з них належать до транснаціональних корпорацій. Одним із таких підприємств є група компаній «Данон», що охоплює 13,15% ринку молочної продукції України. Діяльність корпорації в Україні розпочалася 1996 р. із придбання молокозаводу «Родич», а станом на 2020 р. продукція компанії реалізується під торговими марками ТМ «Активіа», ТМ «Актімель», ТМ «Живинка», ТМ «Простоквашино», ТМ «Растішка», ТМ «Актуаль», ТМ «Даніссімо», ТМ «Alpro» та ін. У 2018 році чистий прибуток групи вітчизняних компаній «Данон» становив 14360,5 тис. грн [7].

Другою компанією серед національних виробників молочної продукції за часткою ринку є група компаній «Молочний Альянс» (11,19%), яка представлена під наступними найменуваннями торгових марок ТМ «Яготинське», ТМ «Молочний альянс», ТМ «Пирятин», «Славія», ТМ «Златокрай», ТМ «Хопси». ДП «Лакталіс-Україна» також входить у десятку найбільших виробників молочної продукції в Україні (із часткою ринку 9,95%) та є дочірнім підприємством міжнародного молочного концерну Lactalis Group. Молочна продукція підприємства відома під торговими марками ТМ «President», ТМ «Galbani», ТМ «Lactel», ТМ «Локо Моко», ТМ «Дольче». Одним із лідерів серед молокопереробних підприємств є ТОВ «Люсдорф» (із часткою ринку 8,84%), яке здійснює розвиток у сегменті продукції із незбираного молока (ТМ «Селянське», ТМ «Бурьонка»), а також проводить масштабне розширення ринкового сегмента для споживачів із особливими потребами. Підприємство здійснює випуск лінійки молочних продуктів без вмісту лактози (ТМ «На здоров'я») та, зважаючи на світові тенденції до зростання попиту на рослинне молоко, першим на вітчизняному ринку розпочало виготовлення рослинного заміника молока (ТМ «Ідеаль Немолоко»).

До десятки найбільших конкурентів на ринку молочних продуктів входять також ПрАТ «Вім-Білл-Данн Україна», утримуючи ринкову частку 8,84% (ТМ

«Слов'яночка», ТМ «Чудо», ТМ «Машенька», ТМ «Агуша»), ПрАТ «Комбінат «Придніпровський» із часткою ринку 5,52%, (ТМ «Злагода», ТМ «Любимчик»), ТОВ «Молочна компанія «Галичина» – 5,26%, ПрАТ «Тернопільський молокозавод» – 5,2% (ТМ «Молокія), ТОВ «Терра Фуд» – 4,7% (ТМ «Ферма», ТМ «Тулчинка», ТМ «Біла лінія», ТМ Premialle та ін.), та група компаній «Формула Смаку», що займає 3,11% ринку [7].

Рівень рентабельності виробництва та переробки молока підприємствами в Україні протягом 2012-2019 рр. змінюється нерівномірними темпами. За цей період спостерігається значне зниження рентабельності у 2018 р. (16,1%) у порівнянні із 2017 р. (26,9%) на 10,8%, що було спричинено зниженням цін реалізації молока як готової продукції. Найнижчий показник рентабельності виробництва молока за досліджуваний період спостерігався у 2014 р. і становив 11%. У 2019 р. рентабельність переробки молока зросла до 20,6%, що є на 4,5% більшим значенням ніж у 2018 році [10].

Висновки. Отже, на підставі аналізу сучасних тенденцій розвитку молокопереробної галузі України, можна зробити висновки, що основною проблемою більшості вітчизняних виробників молочної продукції є недостатній рівень забезпеченості якісною молочною сировиною та невпинне зростання цін на молоко. Також однією із перешкод подальшого розвитку молокопереробної галузі є тенденція до зниження споживання молочних продуктів населенням та зниження платоспроможного попиту на них через зниження доходів домогосподарств. Це у свою чергу призводить до скорочення виробництва дорожчих видів молочних продуктів – сиру тертого, порошкового та голубого сиру, згущеного молока та вершків, йогуртів, морозива та харчового льоду. Вивчення стану молокопереробної галузі, основних зовнішніх факторів, що впливають на виробників молочної продукції, дозволяє керівникам молокопереробних підприємств оцінити відповідні загрози та можливості ринку, встановити їх вплив на кінцеві результати діяльності у процесі здійснення моніторингу.

Список використаних джерел:

1. Мошковська О. А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблем його розвитку та шляхів їх вирішення. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 16–23.
2. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В., Бовкун А. О. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку молока та молокопродуктів України. *Продовольчі ресурси*. 2019. № 13. С. 279–290.
3. Федулова І. В. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. *Товари і ринки*. 2018. № 1. С. 15–28.
4. Хоменко О. А. Аналіз ідентифікації ознак механізму управління фінансовою безпекою молокопереробних підприємств. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. 2019. № 1. С. 63–69.
5. Шевченко А. В., Табачук Н. О. Сучасний стан ринку молочної продукції та забезпечення її якості в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 27(2). С. 101–107.
6. Новини молочного ринку України та світу. *Infagro*: веб-сайт. URL: <https://infagro.com.ua> (дата звернення: 18.07.2020).
7. Новини галузі. *Асоціація виробників молока*: веб-сайт. URL: <http://avm-ua.org/uk> (дата звернення: 17.07.2020).
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029. *OECD iLibrary*. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org> (дата звернення: 17.07.2020).
9. Per capita Consumption. Dairy Economic Consulting. URL: https://www.clal.it/en/?section=tabs_consumi_procapite (дата звернення: 16.07.2020).
10. Сільське, лісове та рибне господарство. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 16.07.2020).

References:

1. Moshkovska O. A. (2019) Analiz suchasnoho stanu molokoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy, problem yoho rozvytku ta shliakhiv yikh vyrishennia [Analysis of modern state milk production of Ukraine, the problem of its development and their production ways]. *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 16–23.
2. Skopenko N. S., Yevsieieva-Severyna I. V., Bovkun A. O. (2019) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molokoproduktiv Ukrainy [Current state and prospects of development of the milk and dairy products market of Ukraine]. *Prodovolchi resursy*, vol. 13, pp. 279–290.
3. Fedulova I. V. (2018) Rynok molochnoi produktsii Ukrainy: mozhlyvosti ta zahrozy [Dairy market of Ukraine: opportunities and threats]. *Tovary i rynky*, vol. 1, pp. 15–28.
4. Khomenko O. A. (2019) Analiz identyfikatsii oznak mekhanizmu upravlinnia finansovoiu bezpekoiu molokopererobnykh pidpriemstv [Features identification analysis of the financial security management mechanism of dairy enterprises]. *Ekonomichnyi dyskurs. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, vol. 1, pp. 63–69.
5. Shevchenko A. V., Tabachuk N. O. (2019) Suchasnyi stan rynku molochnoi produktsii ta zabezpechennia yii yakosti v umovakh yevrointegratsii Ukrainy [The current state of the dairy market and ensuring its quality in the context of Ukraine's European integration]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 27 (2), pp. 101–107.
6. News of the dairy market of Ukraine and the world (2020), Infagro. Available at: <https://infagro.com.ua> (accessed: 18 July 2020).
7. Industry news (2019), Website of Milk Producers Association. Available at: <http://avm-ua.org/uk> (accessed: 17 July 2020).
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2020-2029 (2020), OECD iLibrary. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org> (accessed: 17 July 2020).
9. Per capita Consumption. (2019), Dairy Economic Consulting. Available at: https://www.clal.it/en/?section=tabs_consumi_procapite (accessed: 16 July 2020).
10. Agriculture, forestry and fisheries (2019), The official site of State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 16 July 2020).